

PALAMÓS

**REPÚBLICA, GUERRA CIVIL
I DICTADURA**

Alexandre Wetz Gispert

PALAMÓS

REPÚBLICA, GUERRA CIVIL
I DICTADURA

 efadós®

 AJUNTAMENT
DE PALAMÓS

PALAMÓS

REPÚBLICA, GUERRA CIVIL
I DICTADURA

Col·lecció Catalunya en guerra

Primera edició: febrer del 2021

© dels textos: Alexandre Wertz Gispert

© del pròleg: Josep Falgueras i Ullastres

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya en guerra: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial Les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:
Editorial Efadós

Col·laboració:
Ajuntament de Palamós
Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Amb el suport:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Fotografia de portada:

Autor Desconegut / Fons Lluís Camós I Provansal

Fotografia de la portadella:

Autor Desconegut / Família Mateu-Lamarca

Acrònims:

ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)
SAMP (Servei d'Arxiu Municipal de Palamós)

ISBN 978-84-18243-44-8

DL B-4148-2021

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

Fets inesoborrables i vicissituds viscudes

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

Una mirada al passat per fer memòria

Pàg. 12

ESPERANÇA EN EL TOMBANT DE SEGLE

El preàmbul de tres moments crucials

Pàg. 32

LA SEGONA REPÚBLICA

Il·lusions, reformes i dificultats

Pàg. 60

LA GUERRA CIVIL

Cop d'estat militar, confrontació i bombardejos

Pàg. 148

LA DICTADURA

Fi de la guerra i establiment del nou règim

Pàg. 184

ÍNDEX ALFABÈTIC

Pròleg

FETS INESBORRABLES I VICISSITUDS VISCUDES

Josep Falgueras i Ullastres, nascut el 1925

Teniu a les mans una obra històrica, testimoniada i referendada per l'autor d'aquest prefaci, que visqué les tres etapes que vessaren el seu contingut en un espai de seixanta anys. Temps que vaig caminar de totes maneres i condicions en el marc d'un poble petit i d'una família humil com tantes del meu entorn, temps viscuts en circumstàncies diferents cada un d'ells.

La que obrí la porta fou la proclamació entusiasta de la República, la constitució d'un estat democràtic desitjat i

merescut. Encara que vailet, observava unes cares alegres en disposició de millorar els aspectes que condicionen la vida de les persones. No obstant això, per avançar i gaudir de més benestar només es tingué un període de cinc anys de durada, insuficient per assolir la plena contribució.

La sublevació d'una part de l'aparell militar inicià una guerra civil que va trencar el país en dos trossos, els feixistes, anomenats *nacionals*, i els republicans, anomenats *rojos*. Uns noms estranys i una divisió que mai he entès. Sempre els he classificat com a partidaris de la dictadura o de la democràcia. La guerra sempre és desordre, destrucció, privacions, fam, mort..., una autèntica misèria.

La tercera etapa fou la imposició d'una dictadura militar amb vigilància permanent, execucions, migracions, pobresa... fins que va anar obrint-se la pinyata de la feina, en què el poder facilità que els uns es fessin rics i els altres, més rics, sense deixar de mantenir l'aixada perquè les aigües reguessin el seu hort sense ajupir l'esquena. Sempre amb l'afany de victòria i triumfalisme, mantenint els privilegis particulars.

Així he fet les caminades, però ara l'Alexan, amb aquest llibre, us farà conèixer les herbes dels vorals dels camins.

AUTOR: DESCONEGUT / SAMP - FONS MEDIR PERXÈS

Introducció

UNA MIRADA AL PASSAT PER FER MEMÒRIA

En abordar la temàtica d'aquest llibre s'obria un ventall ple de possibilitats. No obstant això, la decisió no fou difícil, l'elecció era la Guerra Civil i els seus períodes anterior i posterior: una república i una dictadura separades per una guerra entre ciutadans d'un mateix país, d'un mateix estat, d'un mateix poble. Un dels fets que van motivar la tria d'aquesta època és que no hi ha gaires estudis o publicacions d'àmbit local respecte d'aquest tema, a diferència d'altres municipis que disposen de treballs força exhaustius. Fou un període d'enorme transcendència per a tothom i, concretament, per als veïns i veïnes dels nostres dos pobles,

Palamós i Vila-romà (o Sant Joan), municipis que es van unificar un cop finalitzada la contesa. L'elecció d'aquest període històric, llarg en el temps, ple de canvis polítics i socials, amb moments de tensió, amb l'única guerra viscuda al llarg del segle xx al nostre país, ens permet posar llum sobre uns fets històrics i alimentar la memòria col·lectiva.

S'invoca sovint la memòria històrica, però aquesta memòria no pot ser solament un requisit protocol·lari, sinó que ha de ser el deure ciutadà de fer present el nostre passat, la necessitat de conèixer les nostres arrels, les més ancestrals i les més recents, ja que totes conformen el substrat del present que vivim. Cal mantenir viva la

AUTOR: DESCONEGUT / FONS: PEPITA FERRER I FERRIOL

LA GUERRA, DESTRUCCIÓ

La Guerra Civil va afectar la vila portuària i els seus entorns malgrat no estar a primera línia del front. Nombrosos bombardejos, sobretot aeris, però també marítims, destruïren edificis i sembraren el temor entre la població. A la pàgina anterior, treballadors de can Mario després d'un bombardeig aeri.

DES DE L'AIRE ALS ANYS TRENTA

En aquesta pàgina, imatge aèria dels anys trenta, anterior a la guerra, en què s'observa la vila portuària de Palamós, densament poblada, i a continuació el nucli de Sant Joan, dins el terme de Vila-romà, on es compten nombrosos masos disseminats entre el pla i l'inici de les Gavarres.

AUTOR DESCONEGUT / Fons JOSEP COLL PUJOL

memòria, recordar, compartir, documentar, recollir el testimoni d'aquells que ens han precedit, ja que el seu coneixement i saviesa ens donaran l'oportunitat de bastir amb fermesa el nostre futur. Som corresponsables de reviu la història, de fer memòria i de mantenir viva la flama que enllaça l'ahir amb el demà. Algunes vegades s'ha alertat de la inoportunitat de reobrir ferides, però –sense pretensió de generar controvèrsia– cal entendre que és pitjor deixar tancar o ignorar una ferida sense fer cap cura prèvia. És innegable que els fets viscuts foren d'una duresa extrema i implicaren el patiment de moltes persones, però no tenim cap excusa per obviar d'allà on venim ni per oblidar els esdeveniments viscuts al nostre poble, al nostre país.

La història és el registre d'una concatenació de canvis, d'esdeveniments, de fets que configuren un complex

entramat de nombroses vivències de persones amb diversos punts de vista. Recuperar i ordenar tot el que s'ha viscut és una tasca ingent, si no impossible. A més, amb el pas del temps es perden testimoniatges directes que, fins a un cert moment, podien aportar la seva memòria oralment. La reconstrucció del passat esdevé un gran trencaclosques en què cada peça és important. Salvar de l'oblit el màxim de testimoniatges permet optimitzar la reconstrucció històrica del passat. Cada casa conté un arxiu amb peces clau per perpetuar la memòria.

Aquest llibre és un recull gràfic que conté apunts sobre la història local, des de finals del segle XIX fins a finals de la dictadura, cercant un cert ordre cronològic, però sense una pretensió exhaustiva. Amb la voluntat d'esperonar el record, ens condueix entre les vivències i les circumstàncies de la nostra gent.

ESPERANÇA EN EL TOMBANT DE SEGLE

El preàmbul de tres moments crucials

El segle XIX està tenyit d'una voluntat de canvi, de progrés, d'industrialització, d'avenços socials, etc. Una revolució liberal que desembocà en la Primera República després d'anys de revoltes, desamortitzacions i altres lluites. Les Guerres Carlines reflecteixen la voluntat d'aturar aquells canvis per part dels estaments propis de l'Antic Règim. A principis del segle XX també es visquen transformacions econòmiques i socials importants, malgrat la dictadura de Primo de Rivera.

Localment és una època d'enorme progrés, amb la construcció de vaixells, el tràfic marítim amb les Amèriques, la mecanització de la indústria surera, la connexió ferroviària amb Flaçà i Girona, la construcció d'un moll nou i l'adequació del moll vell, l'arribada de la telefonia i de l'energia elèctrica, la circulació de vehicles de motor, l'associacionisme, l'auge de la cultura popular i la solidària organització obrera, que conflueix en la creació de cooperatives, mútues o sindicats.

Les tres badies de la imatge –Castell, la Fosca i Palamós– viurien una època prometedora abans de tres moments crucials del segle XX: la Segona República, la Guerra Civil i la dictadura.

AUTOR DESCONEGUT / Fons FAMILIA MARIN-OURANA

CASI BOADA / SAMP - Fons CASI BOADA

PALAMÓS, ARRAN DE MAR

Al segle XIII es compraren uns terrenys i es fundà la vila reial de Palamós en un assentament estratègic per als interessos marítims de Pere II el Gran. A partir de llavors, no sense vicissituds, la vila va créixer i consolidar-se fins a esdevenir una població referencial al centre de la Costa Brava.

SANT JOAN, ARRELAT A LA TERRA

Sant Joan, el principal nucli de Vila-romà –un municipi independent fins que el 1942 s’annexionà a Palamós–, era eminentment rural, amb nombrosos masos disseminats en un vast territori que anava des de cala Estreta fins a la Fosca i des del Montagut fins al pla de Nau –que s’observa la fotografia d’aquesta pàgina.